

U boletín Péekbalo'ob tu petenil mayab tu Wi'inali' Julio 2024

¡Chen t'ane'!

Ka k múul kaambal yéetel u jeel máasewal t'aano'ob.

Le máaxo'ob jo'olintiko'ob cada ámbito wa u paak'alo'ob U Péekbal Waye', tu xímbaltajo'ob u lu'umil Euskal Herria, tu'ux táan u mu'uk'a'ankúnsa'al xan jump'éeel máasewaal t'aan ku k'aaba'tik Euskera.

Ichil u k'iinilo'ob 03 tak 16 ti' junioe' beychaj k xímbaltik jejeldás kúuchilo'ob ku yáantajo'ob ti'al ka béeyak ichil tu láakalo'obe' u mu'uk'a'akúnsiko'ob u t'aano'ob. Kájaj le xímbala' tu kúuchil tu'ux ku meyaj Garabide, máaxo'ob táan u láak'intiko'on ti' le noj meyaj' ku bin k beetik way tu petenil yucataane', te kúuchila' beetchaj wa jayp'éeel tsikbalo'ob yéetel kaambalilo'ob, le máako'ob ts'ájaj le tsikbalo'oba, máaxo'ob ku ka'ansiko'ob le máasewal t'aan ti' máaxo'ob ma' u yoojelo'obi, bey xan u tsikbalil bix u kájajal u meyaj-t'al u corpusil le t'aano', ichil u láak tsikbalo'ob beetchaj te kúuchila'.

Bey xan, beychaj k xímbaltik u jeel kúuchilo'ob je'el bix:

- Goiena yéetel Mondraberry medios ti' comunicación.
- Euskaltzaindia yéetel Ahotsak tu'ux ku meyajta'al u corpusil le t'aano'.
- Gure Zirkua tu'ux ku beeta'al náaysaj óolil ichil le t'aano'.
- Ayuntamiento Donosti, San Sebastián tu'ux tso'olto'on bix u meyajta'al políticas públicas.
- Najil xook Ikastola Arizmendi.
- Elhuyar tu'ux ku meyajta'al teknologiyaso'ob ti'al le t'aano' yéetel le inteligencia artisyalo'.
- Kafe Antzokia jump'éeel kúuchil tu'ux ku beytal a náaysik a wóol, a kaambal, a jaanal, ichil u jeel ba'alo'ob.

Le je'elo'oba' chen wa jayp'éeel ichil le kúuchilo'ob tu'ux beychaj k kaambal.

Ka k ts'ák u nib óolalil ti' Garabide, bey xan ti' tuláakal le máaxo'ob tu ts'ájajo'ob u páajtalil ka béeyak le múul kaambalila'.

U múuch' táambalil "Re-Encuentro de Activismo Digital de Lenguas Indígenas" 2024

Didier Argelio Chan Quijano

Ichil u k'iinilo'ob 06 tak 10 ti' juunyo ti' le ja'ab yano'ona' meeta'ab tu noj kaajil Oaxaca, México, le múuch'táambalil ku k'aba'tik "Re-Encuentro de Activismo Digital de Lenguas Indígenas". Te'ela' tsikbalta'ab le talamilo'ob ku máansa'al yéetel ba'ax ku taal u k'iin ti' le meyaj ku meetik le Activistas Digitales ti' Masewáal T'aano'obo', beyxan tu'ux je'el u páajtal u kaxta'al wa u k'áata'al u taak'inil uti'al ma' ch'éenel le meyaj ku meetiko'obo'. Le meyajá' yáax meeta'ab tu ja'abil 2014, yanjil u máan 10 ja'abo'ob úuchik u ka' béeytal u much'ikubaj le yáax máako'ob táakpajo'obo', ba'ale' jts'aab xan u páajtalil u yóok'ol túbumben máako'obi'.

Tu yóok'lal le je'elo', le meyaj kik meetik yéetel **Lengua y Cultura Maya Yucatecao'**, béeychaj u táakpajal ichil le je'ela'. Beytuno, ichil u k'iinil 06 yéetel 07 ti' juunyo'e, táakpajo'on ichil le jejeláas tayero'ob tu yóok'lal:

- 1) Bix je'el ik kaxtik u taak'inil uti'al ma' u xu'ulul le meyaj kik meetiko'.
- 2) Bix je'el ik kanántik ik toj óolale' yéetel xan ma' u yantal talamil ichil le meyaj kik metiko'.
- 3) Bix je'el ik náats'ik ujeel máako'ob yéetel xi'ipalalo'ob ti' u meyajil le aktibiismoo'.

Jach utsil ya'ab ba'alo'ob tin kanaj te'ela' yéetel xan béeychaj in tsikbaltik ti' uláak' maako'ob bix úuchik in táakpajal ichil le

Tu k'iinil 8 ti' juunyo'e, táakpajo'on ti' le meyaj tu k'aba'taj "Feria de las Lenguas Indígenas Digitales", te'ela' béeychaj in we'esiko'on ba'ax ts'o'ok ik meyajtik te' proyeeke "U múul tsikbal paalal yéetel nukuch wínik: U líik'sa'al u yóol maaya t'aan" kik meyajtik tu kaajil Tixhualactún, Zací, Yukataan. Tik bisaj in we'eso'on le meyajá'ob ts'o'ok ik meetik yéetel le paalalo'obo', u footosilo'ob, beyxan wa jayp'éel ba'alo'ob meyajta'an yéetel tuunich, u chúuy u maamaj le paalalo'obo', le mejen cha'ano'ob animaaados ik meyajtmaj yéetel u tsikbal u paalalil le kaaja', yéetel uláak' ba'alo'ob. Utsil ya'ab máak náats' cha'antik le meyajá', ya'ab xane' tu ki'imak óoltajo'on, k'áata'ab xan to'on bix ik meetik le meyajá'.

Layli' xan te' k'iina', táakpajo'on ti' jump'éel tsikbal tu k'aba'taj "Una mirada hacía el futuro del activismo digital de lenguas indígenas de México", te'ela', yéetel uláak' óoxtúul aktibiistase, tsikbalnajo'on tu yóok'lal ba'ax ku taal u k'iin ti' u meyajil le aktibiismo tu yóok'lal máasewáal t'aano'ob tu lu'umil Méxicoo', le tsikbala' jach ki'ichajij, meeta'ab to'on jejeláas k'áatchi'ob tumen le máaxo'ob u'uyo'ono'. Chéen leti' túun le meyajá'ob tu'ux táakpajo'ono'.

Uti'al túun ik k'alik le tsikbala', chéen ku béeytal ik a'alike' jach utsil táaj ma'alo'ob le múuch'táambalo'ob je'ex le ts'o'ok in máanchi'itiko', tumen ku ts'áajik u páajtalil ik e'esik, táanxel kúuchilo'ob yéetel ik k'i'itbesik xan, tu táan uláak' máako'ob, le meyaj kik meetik uti'al ik líik'sik u yóol le maaya t'aano'.

Jump'fit u yich ti' bey k mina'anil te k'iino'oba'.

Yáaxe', k k'áatik ti' tuláakal máax yéetel tsikbalnajo'on wa múul náaynajo'ob t'éetel ti'al ka úuchuk jejeldás ba'al ichil u kaajalo'ob, ka sa'ase'ex ma' k jach ts'aatáante'ex te u ts'ook k'iino'oba', ba'ale', le je'ela' ikil táan k xak'altik beka'aj ba'al úuch ti le ka'ap'éel ja'abo'oba', beey xan, ba'axo'ob k'a'abéet ti'al u káajal u yúuchul le ba'ax túun k ts'íiboltiko'.

Leti' beetike', ka'alik táan le xaak'alilo', táan xan u bin u beetchajal nu'ukulo'ob ti'al u yántik wa u láak'intik le k meyajá', jump'éeel ti' leti'e, leti' le serie wa cha'anil "Máaxo'oni'" cha'an yaan u ye'esik wa u k'a'ajsik jejeldás

ba'al t'óolal, tu yóolal k t'aan, ba'ale', u noj ba'alile', ka xan u beet u káajal k tukultik yéetel tsikbaltik bix k kuxtal, bix je'el u k'éexele', ti'al ka okok le t'aan ichil k kaajal, k otoch yéetel k kuxtal sáansamal.

Jaytúul ti' máaxo'ob ken k u'uy u tuukulo'ob, u k'uben t'aano'ob...

U mu'uk'a'ankúunsa'al jump'éeel t'aan

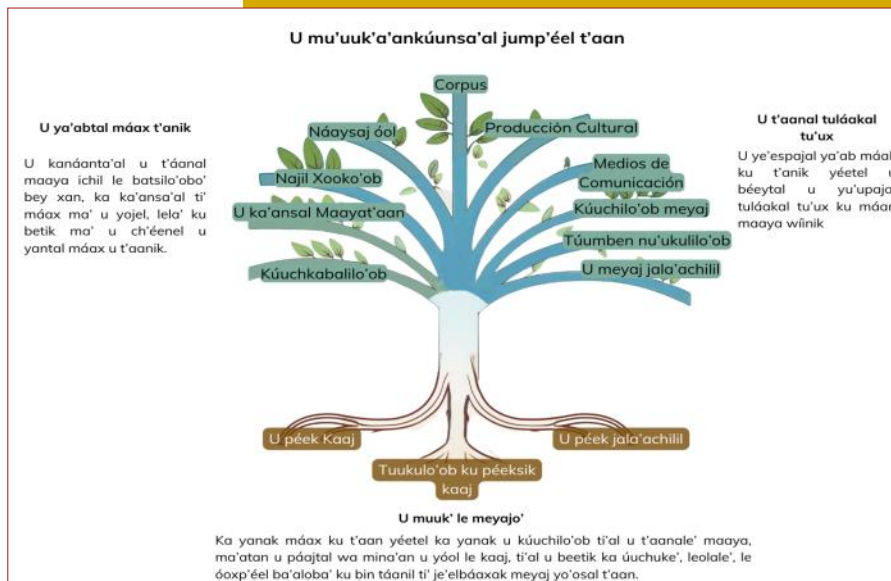
Yan k'iine' ku tukulta'ale' u mu'uk'a'antal le maaya t'aano' yan ba'al u yil yéetel u ka'ansale'; ba'ale', ba'ax ku yúuchul le ken ts'o'okok u ka'ansa'al ti je'e máaxe', ti'al ka béeyak a kuxkintik ichil u kaajal wa táanxel, ba'ale' mina'an tu'ux je'el u béeytal u t'anike'.

Uláak' ba'al, kuxtun wáa ka yanak kúuchililo'ob tu'ux je'el u béeytal u k'abetkúusa'al le t'aano', ba'ale' mina'an máax ka'u t'anej.

Leolale', ti'al ka béeyak k ilik k jóok'esik táanil Maaya t'aane' jump'éeel meyaj jach nojoch chéen je'el u páajtal u yúuchule' wa tuláakalo'on ka k much'ikbaj ti'al ka béeyak u yantal u yich tu ka'ap'éel k'abo'ob le revitalisasyono'.

Ka yanak meyaj ti'al ka ka'ansa'ak le t'aano' ti' mejen paalal, ba'ale' bey xan ka yanak kúuchililo'ob tu'ux je'el u béeytal u k'a'abetkúunsiko'obe'.

Tu ts'ooke', le ka'ap'éel k'ab yaan ka'ache' ma' tun yantal wa mina'an jump'éeel kaaj u k'áat u beetuba kaaji', le beetike', k'a'a-nan k yáax meyajé', jach k'a'abéet u káajal yéetel k ts'íibolal jump'éeel kaaj, uti'al u k'uchuj u beetuba jump'éeel kaaji'...

Iniciativa ti le wi'inala'

Ajts'íib yéetel fotógrafo.

Le meyaj je'ela' jo'olinta'an tumen **Alberto Velázquez**, wa máas k'ajóoltan je bix **Yuum Beto**. Leti'e' ti u taal tu chan kaajil Dzitbalché, Campeche. Le meyaj ku taal u beetik leti'a', ku kaxantik tu'ux yaan letreros ts'íibta'an ich maya yéetel tu'ux yaan ts'íibo'ob ku táakmuk'tik maya t'aani, ti'al ka béeyak u beetik oochelo'ob ti le meyaj o'oba', bey xan t'aan u yilik u k'i'itbesik, u chíkbesik yéetel u mu'uk'ankúunsik le maya t'aano', ikil u na'aksik ti' redes sociales.

Aj Ts'íib xan, yaan meyaj o'ob ts'oka'an u beeta'al, tu'ux ku táakapajal leti...

Wáa a k'aat a wil u maasile' ts'áank'a'apt **waye'**.

Ki'imak ólal.

K'iin k'aaba'ob.

U péekbal waye' ku kí'imak óltik:

GUADALUPE DEL ROCÍO MOO

CAUICH tu noj kaajil Peto, le 17 ti' Julio ku k'iimbesik u k'iin u k'aaba'.

Beey xan ti' **IRMA YOLANDA POMOL**

CAHUM tu noj kaajil Sak i', le 23 ti' Julio ku k'iimbesik u k'iin u k'aaba'.

¡Kí'imak ólal ti leti'ob!

Ba'axo'ob yaan u yúuchul ti' le wi'inala'.

Mejen t'aano'ob A.C. yéetel Cooperativa Subinaj, ku payalt'antik tuláakal máax u k'aat táakpajal ti'al jump'eel taller vivencial ku k'aaba'tik "Milpa tradicional: Semillas criollas y conocimiento maya" yan u kaajal tu k'iinil 26 ti Julio las 2:00 P.M. tak las 7:00 P.M. Yéetel 27 ti julioe' ku kaajal las 7:00 A.M tak las 4:00 P.M. le múuch' meyaj'a' yaan u yúuchpajal tu k'áaxil Subinaj, tu kaajil Cholul, Cantamayec.

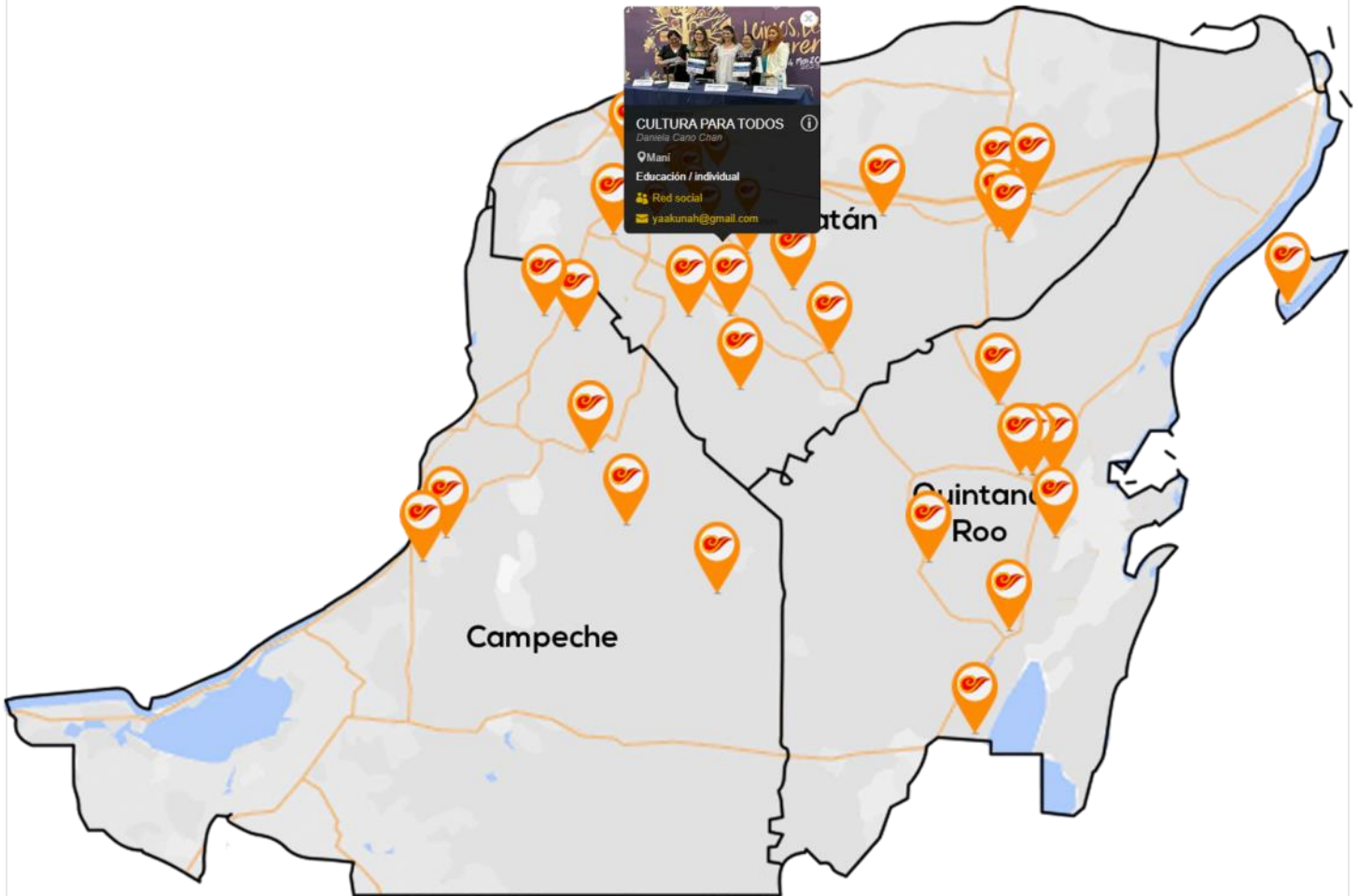
Ma' u tu'ubultech a bisik a wo'och ja' yéetel jump'eel a gorra wáa a p'óok.

Mapa de Activismo Lingüístico.

Táan u líik'il jump'éel mapa tu'ux ku chíikpajal tuláakal le meyajo'ob táan u taal u beeta'al yóolal maaya t'aan wáa ku táakbesiko'ob maaya ichil u meyajo'ob, bey xan le ku káajal u meyajta'al way Mayabe'. Le kúuchila' ti yaan tu página web U Péekbal waye' [Péekbal / mapa](#)

¡Táakbesabáaj!

U Péekbal Waye', ku kaxantik yéetel ku ts'aik u chíikulil tia'al k k'ajóoltik k meyaj, k múul kaambal, lik'esik k óol yéetel k láak'intikbáaj.

Kux teech, yaan wa ba'ax ka beetik yóo'lal maaya t'aan yéetel a k'áat wáa a táakbesabáai'.

Escanerart le QRa' wáa ts'áank'abt [waye'](#) tia'al ka béeyak a táakbeskabaj.

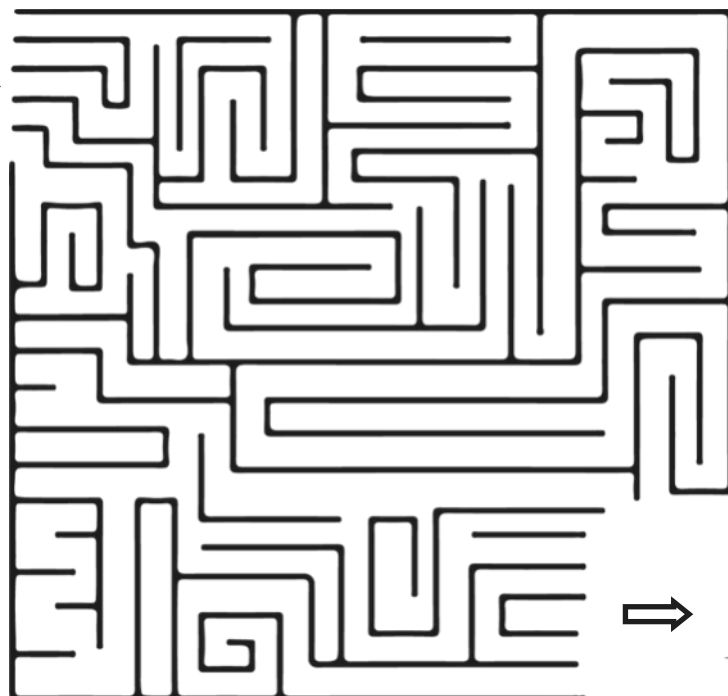
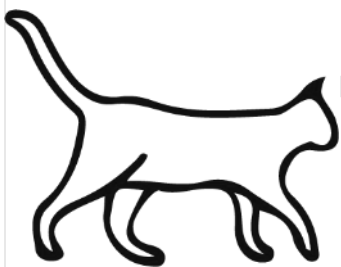
Náaysaj óol

Xa'ak'an t'aano'ob.

- CHOWAK
- ÁANTAJ
- XOOKIL
- LILIPKIL
- SÁANSAMAL
- TSIKBAL
- XÍIMBAL
- KUXTAL
- KAAMBALIL
- PÉEKSEJ
- BÉEYKUNTEJ
- KAAMBAL
- TÁAKBESABÁAJ
- KAXÁANTEJ
- BOOLETIN
- KÚUCHIL
- KAAJAL
- MAAYA
- MEYAJ
- CHÍIKPAJAL

F U V E C C J Q E A U I C D N Q R E A K
 M A U E Q O T Á A K B E S A B Á A J Q Z
 C I N G U L L G M M A A Y A Ñ G K T H L
 Z A Z X A E A Ñ V K H D C A L J T C W G
 O R B S J Y J B R K L K H I W P G I A I
 Q P D M T E A E M U A L I K P I L I L B
 S L N I Y M A W N A X X Ñ N J L Y J M S
 X Á A M B O K Y M S A T Á A J W W E B U
 F I A V Ñ M S B M B Y K T A J K G V É B
 Z C Q N X Y A S E D M N A H N U M B E N
 K I W T S L D J Y K A W O H C T G G Y I
 Q Ú X L I A D J A Á O H J Y G Q E L K R
 W O U L X A M Q J I T R K X T S L J U N
 A V Ñ C W A L A I B R L D N B R K A N I
 T X O I H A H E L L I D L A T X U K T T
 X Ñ Q U B I Y R P K O H L F V H R W E E
 Q A U K J C L R O N X Í I M B A L L J L
 L T I W W L C O K F S T U D M K C G S O
 F S V H H E X C H Í I K P A J A L Y C O
 T A W L S X J E S K E É P W Q N U D G B

Áantajnen tia'al ka béeyak u séebtal u k'uchuj le chan jmiis yiknal le chan ch'o'.

K'alk'alak t'aano'ob.

Wa k'ayil k'ayeche' k'ay u k'aayil k'ayom.

K'ay u k'aayil k'ayom wa k'ayil k'aayech.

Na'ato'ob.

Wa na'at na'ateche' na'at le na'ata':
Yaan u yich ba'ale' ma' tu paakat, ku
péek ba'ale' mina'an u yook, yaan u le'
ba'ale' teech a wook u ts'ook.

ch'unkun'ep

U boletín Péekbalob.

Wa a k'áat a k'áam u boletín U Péekbal
Waye' ichil lálalaj wi'inalé', xeen tu pagina
web wáa ts'áank'abt waye' ka u bisech
tu'ux je'el u béeytal a ts'íbtikabae', chen
k'a'anan to'on jump'éel a correo yéetel a
k'aaba'.

A k'aaba.

A correo.

Ma'atan k t'iit'besik a datos personales, chen yaan u meyaj to'on tia'al k múuch' meyaj ta wéetel.

Ba'ax le Redo'

Le je'ela, jump'éel kúuchil
tu'ux kun múuch'ul, ku
núupul yeetel kun
mu'uk'antal meyajob tu
yóo'lal maaya t'aan.

Ba'ax u biilal

Ti'al u k'i'itbesa'al
yéetel u ye'esa'al u
yich meyaj, tuukul,
k'áat chi'ob tu yóo'lal
maaya t'aan.

Bix kun Meyaj

Ti'al u k'i'itbesaj
lálalaj wi'inal u yich
le ba'axo'ob tán
u yúuchul jejeláas
tu'uxo'ob.

Ba'ax ku ts'aik.

Láak'inaj ti' lálalaj meyaj, chíikulo'ob ti'al ka
béeyak, ti'al u mu'uk'aantal, beey xan, nu'ukul
wa chíikulo'ob tu'al u yajsa'al u yóol kaaj, je'ex
videos, audios, materiales impresos, siibalo'ob,
kaansajilo'ob, tsikbalo'ob ti'al u mu'uk'antal
k óol tu yóo'lal k maayail.

Bix je'el in péeksik u yóol in kaajale'

Bey jump'éelili'on ichil le REDo' yan k jo'olintik
jéejelas náaysajóolilo'ob ti Redes Sociales,
yéetel ichil jéejelas kaajilo'ob, tu'ux je'el u
páajtal a táakpajal yéetel a múuch' meyajé'.

